

פרק 3 – מדוע היתה "ליברטי" בנתיב הסכנה?

ב-15 במאי 1967 החלו כוחות מצריים גדולים לחצות את תעלת סואץ ולתפוס עמדות בחצי האי סיני. לפי הסכם מ-1957, שהושג בתיווך אמריקני בעקבות מבצע סיני ב-1956, הוצב כוח חירום של האו"ם בצד המצרי של גבול ישראל-מצרים בסיני כדי להבטיח את השקט באזור.¹ בין ישראל וארה"ב התנהלה התייעצות מתמדת סביב המשבר.² שגרירות ארה"ב בתל אביב עמדה בקשר יום-יומי עם משרד החוץ הישראלי והיתה מודעת לעמדה הישראלית.³ ריצ'רד נולטה, השגריר האמריקני בקהיר, עדיין לא הגיש את כתב האמנתו, ומשום כך לא היה לארה"ב ערוץ תקשורת ישיר עם הנשיא נאצר.⁴

מן הראוי לעמוד על המצב המודיעיני בושינגטון בשלהי מאי ובתחילת יוני 1967. ישראל וארה"ב החליפו מידע באורח שוטף.⁵ הנשיא ג'ונסון קיבל מישראל עדכונים יומיים, אבל לא ידע מה המצב בסוריה ובמצרים. המצרים כבר הודיעו בפומבי על ההתפנות הצפויה של כוח החירום של האו"ם מסיני ועל כניסת כוחות מצריים לשם. לקהילת המודיעין של ארה"ב היתה גישה מועטה, אולי אף אפסית, לאירועים בסיני. הלויין האמריקני "קורונה" סיפק כמה צילומים, אבל לא בזמן אמת [סרטי הצילום של מערכת לוויני "קורונה" שוגרו לארץ בקפסולות, כל לוויין צויד בלא יותר משתי קפסולות], וכך לא היתה לארה"ב דרך לאמת את הפעילות המצרית בסיני.⁶ הנשיא ג'ונסון לא ידע אפוא בזמן אמת מה ההרכב והגודל של הכוחות הערביים שהוכנסו לסיני באזור שממנו התפנו כוחות האו"ם.

הסימון של "ליברטי" בצי ארה"ב היה "AGTR 5", ראשי תיבות של Auxiliary General Technical Research (אוניית עזר כללית למחקר טכני) - ה"כיסוי" של האוניה. הספרה 5 ציינה שהיא האוניה החמישית מסוג זה. האות A לא נכללה בסימוני הגוף של אוניות עזר, כך סומן חרטום "ליברטי" רק ב-"GTR 5". המאפיינים הבולטים ביותר של האוניה היו 45 אנטנות. חימושה היה 4 מקלעי 0.5, שהוצבו בדוכני ירי - 2 מלפנים ו-2 במרכז האוניה. על הסיפון היו גם כמה רובים ואקדחים.

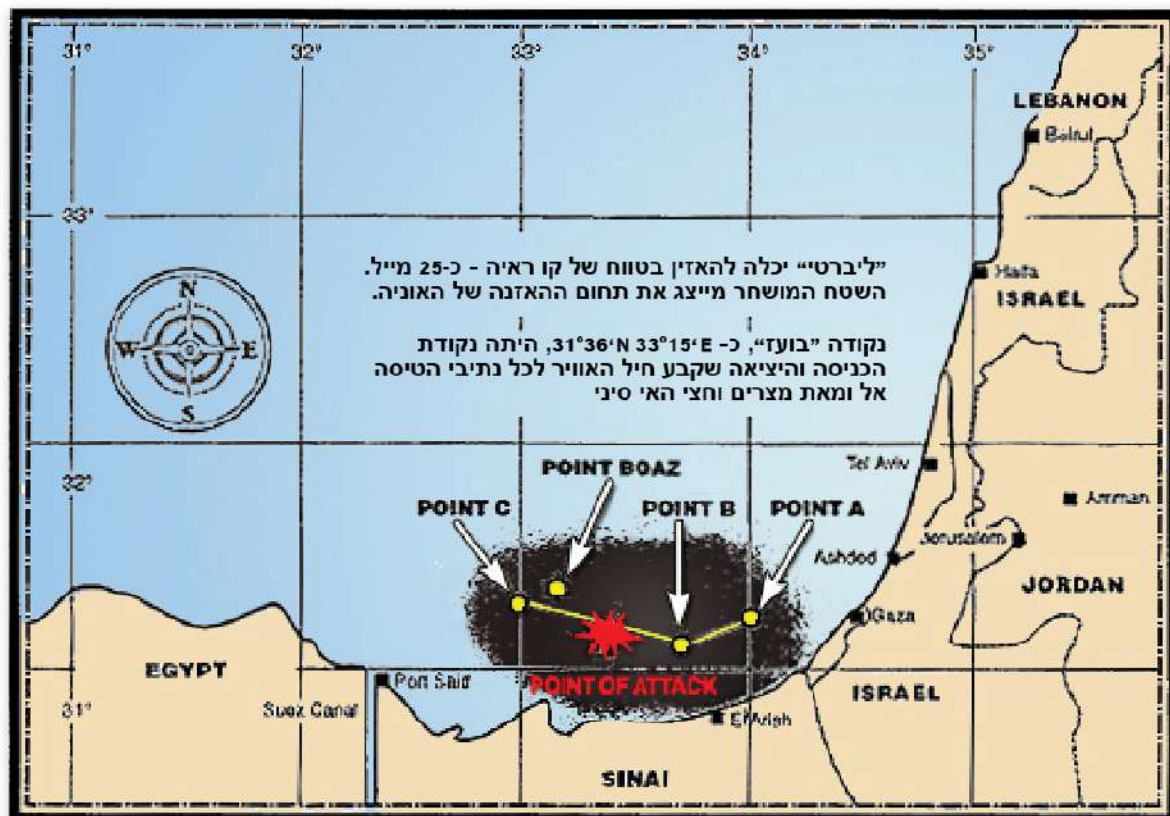
"ליברטי" צוידה במערכת קשר מיוחדת של אוניות המחקר הטכני - TRSSCOMM. מערכת זאת שידרה לירח אות מיקרוגל בהספק 10,000 וואט. האות שהוחזר לכדור הארץ נקלט בתחנת הקשר של הצי בצ'לטנהם, מרילנד, משם הועבר למטה הסוכנות לביטחון לאומי בפורט מיד, מרילנד. המערכת פעלה רק במועדים הספורים שבהם היה קו ראייה בו-זמני בין הירח לאוניה ולתחנת הקליטה.⁷ עקב מגבלה תפעולית זאת לא ניתן לסמוך עליה בזמן אמת. היא פעלה לעתים נדירות ולבסוף נזנחה כשלוויינים בעלי יכולות טובות יותר הוכנסו לפעולה זמן קצר לאחר תקרית "ליברטי".

מלחי "ליברטי" כינו עצמם "שושואיסטים" (spooks) והתייחסו לאונייתם כ"אוניית שושו".⁸ למעשה, "ליברטי" הוגדרה אוניית מלחמה בצי ארה"ב ולפי החוק הבינלאומי.⁹ ציבעה היה אפור בגוון "אפור ענן", ככל אוניות המלחמה של צי ארה"ב. היא היתה חמושה, אם כי לא במידה מספקת. מפקד האוניה היה קצין צי. כל עוד שטה ברחבי הים, ולא נכנסה למי החופין של מדינה ניטראלית או עוינת, היתה לה זכות מלאה מכוח החוק הבינלאומי למעבר חופשי, שהגדרתו בצרפת "מעבר בלתי עויני", לרבות זכות להאזין לכל תשדורת שיכלה ליירט. רחבי הים פתוחים לכל, אבל כל ספינה הנכנסת לאזור לחימה מעמידה עצמה בקו הסכנה.¹⁰ לפי תורת צי ארה"ב, מותר להשמיד אוניה ניטראלית אם היא מעניקה לאויב סיוע, לרבות העברת יירוטי רדיו אליו.¹¹

תפקידה העיקרי של "ליברטי" היה איסוף מידע מהמרחב האלקטרומגנטי, פעילות מותרת לחלוטין לפי החוק הבינלאומי. אף על פי כן, מדיניות ארה"ב היתה להסתיר את "ליברטי" ואת אוניות האחות שלה במעטה סודיות, שכן הודות לפריצת דרך טכנולוגית הפעילה האזנה אלקטרונית במידה שלא נחשבה אפשרית לפני כן. מאחר שיכולותיה המיוחדות של "ליברטי" לא נודעו מחוץ לקהילת המודיעין האמריקנית, לא נקטו מדינות שלאורך חופיהן שטה מאמצים ניכרים לשבש את פעילותה או למנוע ממנה להאזין וליירט תשדורות ואותות מכ"ם.¹² "ליברטי" גם האזינה והקליטה שידורים מסחריים ושידורי רדיו ממלכתיים. הציוד האלקטרוני של

ליברטי נועד להאזנה לתחום תדרים רחב – תדר נמוך (ת"נ-LF), בינוני (תב"ם-MF), גבוה (ת"ג-HF), גבוה מאוד (תג"ם-VHF) ואולטרה גבוה (תא"ג-UHF), וגם ליירוט שידורי מיקרוגל וטלפון. זאת היתה הטכנולוגיה המתקדמת ביותר ב-1967, ורוב המדינות לא ידעו על יכולות אלה של ארה"ב. אף על פי כן, בתוך אזור הפעולה שלה לא יכלה "ליברטי" להאזין לתשדורות ישראליות בתחום תג"ם ותא"ג.

גלי רדיו ת"ן, תב"ם, ות"ג עוקבים אחר הקימור של כדור הארץ.¹³ לעומת זאת, גלי תג"ם ותא"ג מתפשטים בקו ישר, ולא נקלטים מעבר לקו האופק, מרחק 16.5 מייל, בתנאים אטמוספריים רגילים;¹⁴ מרגע שהמאזין יורד מתחת לאופק, אין ביכולתו להאזין או ליירט גלי תג"ם ותא"ג. אזור הפעולה של "ליברטי" היה סמוך לנתיב ההתפנות של כוח החירום של האו"ם, לאורך כביש החוף של סיני, דרך אל עריש אל פורט סעיד. השטחים הישראליים הסמוכים ביותר לאזור זה - דרום אזור חוף ועוטף עזה - היו מתחת לאופק של סיפון "ליברטי". משום כך, לא ייתכן ששמימה של ליברטי היתה ליירט תעבורת רדיו ישראלית בתחומי תג"ם ותא"ג.

מפת מצב: הנתיב המתוכנן של "ליברטי" ביום התקיפה וטווח האזנת תג"ם/תא"ג שלה

לדברי סרן ג'יימס אנס, ששירת כקצין ב"ליברטי", התריע רס"ן דייוויד לואיס, מפקד יחידת הקריפטולוגיה באוניה, בפני סא"ל ויליאם מקגונגל, מפקד "ליברטי", ערב הגעתה לאזור הפעולה שלה, כי התרחקות אל מעבר לאופק תפחית ב-80% את יכולת מילוי המשימה של האוניה.¹⁵ את הפקודות לסייר לאורך כביש החוף קיבלה "ליברטי" ימים ספורים בלבד אחרי שכוח החירום של האו"ם קיבל פקודה להתפנות וכוחות מצריים החלו לנוע אל תוך סיני. סביר ביותר להניח, ששמימה המקורית של "ליברטי" היתה לנטר תקשורת מצרית בסיני. "ליברטי" יכלה להאזין לשידורים ישראלים בתדרים הנמוכים ולהקליטם, אבל מכיוון שלא היו על סיפונה דוברי עברית, לא יכלה להפיק מהם מידע בזמן אמת, וממילא תקשורת צבאית מתנהלת כמעט לחלוטין בתחום תג"ם ותא"ג.

סא"ל בירצ'רד פוקס מהסוכנות לביטחון לאומי היה אחראי להצבות של אוניות מחקר טכני. בשלהי מאי 1967 הורו לו הממונים עליו במרכז הסיור המשותף של ראשי המטות המשולבים להציב אוניה במזרח הים התיכון. פרנסיס איי. רייבן, עובד אזרחי ב-NSA,¹⁶ טען כי אין זה נבון לשלוח לשם את "ליברטי". לפי דווח,

אמר אז, "אם תפרוץ מלחמה, היא תהיה לבדה ופגיעה. כל צד עלול להתחיל לירות עליה."¹⁷ הממונים עליו התעלמו מחששותיו.

ב-24 במאי 1967 נשלח מסר ל"ליברטי", אז באבידג'אן, חוף השנהב: "בצע הכנות מידידות להפליג. כאשר מוכן לים בהקדם האפשרי צא מאבידג'אן ונוע במהירות המיטבית לרוטה, ספרד, על מנת להעמיס ציוד וכוח אדם של סיוע טכני. כשמוכן לים נוע לאזור פעולה ליד פורט סעיד. אזורים ספציפיים בהמשך."¹⁸ אזור הפעולה שהוגדר במסר ראשון זה "ליד פורט סעיד" ראוי לציון, שכן מאוחר יותר הוא הועתק כ-100 מייל מזרחה, אל מול סיני, ליד רפיח. בנקודה המזרחית ביותר של אזור הפעולה - נקודה "אלפא" - נמצאה "ליברטי" 36 מייל מחופי ישראל.

אדמירל מרטין הודאג מ"חוסר אפשרות לצפות פעולות של רע'ם" בעקבות פרוץ הקרבות. משום כך נשלח מסר מהצי השישי ל"ליברטי" ב-6 ביוני 1967. בטחון "ליברטי" היה נושא ברור לדאגה. "לאור המצב הערבי/ישראלי וחוסר יכולת לצפות את פעולות רע'ם הקפד על קיום רמת ערנות גבוהה נגד התקפה או איום בהתקפה. דווח בקדימות 'בזק' [מידת הדחיפות הגבוהה ביותר] כל פעולה מאיימת או חשודה המכוונת כלפיך או כל סטייה מהתוכנית הנדרשת עקב איום חיצוני."¹⁹ מסיבות שטרם נודעו, "ליברטי" לא קיבלה מסר זה.²⁰

טעויות אנוש רבות, לא רק ברמת ראשי המטות המשולבים, אלא גם במפקדות של מפקד הכוחות הימיים באירופה, ושל מפקד הצי השישי ובתחנות קשר שונות בים התיכון, גרמו לכך שהמסר שנועד להורות ל"ליברטי" להישאר לפחות 100 מייל מחופי מצרים וישראל לא הגיע אליה כלל, או ששודר ונתקבל זמן רב לאחר ההתקפה.

באותה תקופה שרר ליקוי חמור במערכת הקשר הצבאית בתחום העברת מסרים מרמת הפיקוד הגבוהה ביותר - כגון ראשי המטות המשולבים - ליחידה מבצעית דוגמת "ליברטי". מסר כזה תמיד נשלח דרך שרשרת הפיקוד: מ-JCS למפקד כוחות ארה"ב באירופה, ממנו למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, ממנו למפקד הצי השישי וממנו ל"ליברטי". המפקדות בדרג הגבוה צוידו לקבלה ופענחו אוטומטיים של מסרים סודיים ביותר. ביחידות-ים בדרג נמוך יותר, כמו "ליברטי", לא הותקן ציוד זה. הנוהל הרגיל היה לציין במסרים את המפקדות והיחידות בעלות העניין כ"מכותבים לידיעה", על מנת להתריע למוען הסופי כי יש מסר בדרך. כך אפשר להניח, שמסר מסווג של JCS, שבו "ליברטי" מכותבת לידיעה, יתקבל באוניה כמעט באותו זמן שהגיע למכותב הראשון לפעולה - מפקד כוחות ארה"ב באירופה. אבל המסר מ-JCS, שהתז"ח שלו 080110Z יוני 67, אשר הורה ל"ליברטי" להישאר לפחות 100 מייל מהחוף, סווג ברמה גבוהה מדי מכדי ש"ליברטי" תקבלו בשיטת ההצפנה המקוונת. כך, לפני התקיפה, כאשר יתכן שעדיין היה לה זמן לשנות את כיוון ההפלגה ולהפליג יותר לעומק הים, כש"ליברטי" קיבלה מסר ממפקד כוחות ארה"ב באירופה לצפות למסר "לפעולה" מראשי המטות המשולבים, היא לא קיבלה את העותק לידיעה שלה מפני שנותב באורח שגוי, או בגלל רמת הסיווג הגבוהה שלו. פקודת ה"שמור מרחק" עצמה הגיעה דרך שרשרת הפיקוד זמן רב לאחר התקרית.

השעה בה מפקדת אדמירל מקייין בלונדון קיבלה ממפקד כוחות ארה"ב באירופה את המסר שנועד להרחיק את "ליברטי" מאזור הלחימה, ושהורה לאדמירל "לקבל לפעולה" את הפקודות שהיו שולחות את "ליברטי" אל מחוץ לנתיב הסכנה, אינה ידועה, אבל זה היה אחרי 1117. סא"ל מוריס בנט העיר בנושא זה:

הפישול בקשר היה הגורם העיקר שתרם [לתקרית]. מיד לפני ההתקפה, סגן המפקד, קצין המחקר רס"נ לואיס ואני נמצאנו באזורי הקשר של המחקר, מתלבטים בנוגע למסר בעל קדימות "בזק" מהצי השישי (אני חושב), שאומר לנו לקבל שדר (מ-JCS) לפעולה - הערנו כי כולנו הנחנו שנקבל את המסר של JCS (שמורה ל"ליברטי" להתרחק מהחוף) בכל רגע - כשהגל הראשון תקף - קיבלנו לבסוף את המסר מ-JCS יום-יומיים אחר ההתקפה.²¹

הדוח של תת ועדת החקירה לכוחות המזוינים של בית הנבחרים אישר את מסקנת סא"ל בנט:

גרסה משובשת של מסר זה (ממפקד כוחות ארה"ב באירופה, 080625Z יוני 67) נמסרה ל"שידור לצי" ב-1059Z [1259 זמן סיני], 8 ביוני, והיתה אי-בהירות האם התקבלה ב"ליברטי". אבל כפי שהעיד תת-אדמירל פיצפטרק: "זה לא משנה אם קיבלה אותו או לא, משתי סיבות: אילו קיבלה אותו, קרוב לוודאי שהיה חסר תועלת בשבילם, ושנית, אילו קיבלו אותו, לא היו מבינים אותו, כי כל מה שנאמר במסר היה לקבל מסר אחר לפעולה מ-JCS, איזה מפקד בכיר יותר, והם לא יכלו לדעת מה היה המסר האחר, שהרי כידוע לנו, אותו מסר אחר מראשי המטות המשולבים, שהם היו מכותבים בו לידיעה, לא הגיע אליהם."²²

גורם נוסף שתרם לכשלים בתיקשורת היה הצפת מערכת הקשר בים התיכון בכמות עצומה של שדרים שנשלחו בעקבות פרוץ המלחמה.²³ לעתים תכופות נשאל, האם היה ל-NSA "ערוץ אחורי" שבו יכלה ליצור קשר ישיר עם מחלקת ההצפנה שעל סיפון האוניה. מחבר ספר זה לא מצא כל "ערוץ אחורי" כזה, ואינו חושב שהיה, אולי מלבד מערכת TRSSCOMM, שכמצוין לעיל פעלה לעתים רחוקות כי היתה תלויה במיקומו של הירח.²⁴ אילו אכן נשלח מסר "שמור מרחק" בערוץ אחורי מ-NSA ישירות ל"ליברטי", האם מחלקת ההצפנה שקיבלה אותו לא היתה מעבירה אותו למפקד האוניה? אם משלוח מסר בערוצים רגילים מ-NSA, שמיועד רק ל"ליברטי", נחשב יצירת קשר בערוץ אחורי, אזי אם היה קיים ואם נעשה בו שימוש, נשאלת השאלה מדוע מחלקת ההצפנה שקיבלה מסר "שמור מרחק" לא העבירה אותו למפקד האוניה. איש מאנשי צוות "ליברטי" מעולם לא טען, כי היה "ערוץ אחורי" כזה. יש לזכור, כי אוניות מודיעין של ארה"ב כמו "ליברטי" לא היו אוניות לוחמות מהקו הראשון, אלא פלטפורמות לאיסוף חומר שגרתי המיועד לשירות המידע על שידורים זרים (FBIS) והתייגעו באיסוף כמויות עצומות של נתונים על תשדורות רדיו ומכ"ם לניתוח מאוחר יותר. לא נחזה כל צורך בתקשורת בזמן אמת, או ב"ערוץ אחורי". גם אם "ערוץ אחורי" היה קיים, אין כל ראיות כי נעשה בו שימוש כלשהו הקשור בתקרית "ליברטי".

ממשלת ארצות הברית מעולם לא פירסמה הודעה רשמית המגדירה במדויק את המשימה הכוללת של "ליברטי" ואת התפקידים שהוקצו לה במזרח הים התיכון ב-8 ביוני 1967. פיל ג'. גולדינג, עוזר שר ההגנה לענייני ציבור, רצה "ליטול את יוזמת יחסי הציבור, להיות גלוי עם אנשינו מההתחלה."²⁵ גולדינג הציע לומר "אוניה זאת אוספת מודיעין."²⁶ הועלו טיעונים רבים נגד זה. היתה דאגה, שאם ייחשף ש"ליברטי" אספה מודיעין, אוניות איסוף מודיעין אחרות לא יהיו רצויות יותר בנמלים ש"אוניות מחקר" אמריקניות נהגו לפקוד. טענה נוספת היתה שמדינות במזרח התיכון עלולות להיעלב מכך שארה"ב שלחה אוניה להאזין להן. שר ההגנה רוברט מקנמרה הקשיב לכל הטיעונים, ובסופו של דבר, למרות שאישית העדיף את הצעת גולדינג, נכנע לטיעונים הביטחוניים והדיפלומטיים ואישר להתייחס ל"ליברטי" רק כ"אוניית מחקר טכני של צי ארה"ב."²⁷ ההצהרה הרשמית על אוניות מחקר טכני היתה "משימת אוניה זאת היא לערוך פעולות של מחקר טכני בתמיכה בפרויקטים של מחקר אלקטרוני של צי ארה"ב הכוללים מחקרים על התפשטות אלקטרומגנטית ומערכות קשר מתקדמות."²⁸ בנוסף לכך, ציינה ההודעה לעיתונות, ש"ליברטי" "הגיעה הבוקר למיקומה על מנת לוודא תקשורת בין נקודות של ממשלת ארה"ב במזרח התיכון ולסייע בהעברת מידע בנוגע לפינוי בני משפחה אמריקנים ואזרחים אמריקנים אחרים מארצות המזרח התיכון."²⁹ פינוי הדיפלומטים האמריקניים מקהיר ומתל אביב החל ב-2 במאי 1967 והושלם זמן רב לפני הגעת "ליברטי" לנקודה "אלפא". אפשר לטעון, כי מאחר שאזרחים אמריקנים עדיין היו באזור, סיפור הכיסוי היה בר-תוקף, אבל מלבד אותה הודעה לעיתונות אין כל ראיות של ממש כי "ליברטי" נמצאה שם "על מנת להעביר מידע בנוגע לפינוי בני משפחה ואזרחים אמריקניים אחרים".

יש כביכול שתי סיבות עיקריות תקפות, ואולי גם שלישית לצורך התגוננות-עצמית, העשויות להסביר את המחדל של ארה"ב לחשוף בגלוי, גם לאחר התקרית, את כל העובדות בנוגע להחלטה לשלוח את "ליברטי" לחוף סיני בשלהי מאי ובתחילת יוני 1967, ובקשר למשימתה שם. הסיבות העיקריות משקפות שיקולים ביטחוניים ופוליטיים. הסיבה המתגוננת היא הנטייה הנורמלית של כל בירוקרטיה למנוע חשיפה מלאה של הכשלים הפנימיים שלה.

הסיבה הביטחונית ברורה למדי. ארה"ב התקדמה הרבה מעבר לגורמים אחרים בעולם בפיתוח יכולות האזנה ויירוט מסרים. עובדה זאת כמעט לא היתה ידועה. ארה"ב רצתה לקיים יתרון מודיעיני אדיר זה ככל האפשר. אין ספק, שזאת הסיבה שהמסמך של הסוכנות לביטחון לאומי, "ארה"ב [נמחק], התקפה על אוספת

סיגינט 'ליברטי' (S)-CCO" שנוסח בידי ויליאם ד. גרהרד והנרי וו. ולינגטון, ופורסם ב-1981, סווג בתחילה "סודי ביותר" עם תאריך לבחינת הסרת הסיווג באפריל 2011.³⁰ מידע רב על אודות "ליברטי" שוחרר מאז יוני 1967, אבל נראה שחלק מטכנולוגיית היירוט של 1967 עדיין מחייב סיווג בטחוני. היתה אז כמות לגיטימית מסוימת של מידע שהוסתר מסיבות ביטחוניות, שכן אפשר שכלל כמה נתונים טכניים ביחס ליכולות הציוד שעל סיפון "ליברטי". אם הסתרה כלשהי של נתונים טכניים מסוג זה עדיין נהוגה, ספק אם היא קשורה לנושאים הנדונים בספר זה.

הסיבה הפוליטית להסתרת המידע מורכבת יותר. מאז תחילת המאה ה-20 היתה לארצות הברית מדיניות חוץ רבת-פנים במזרח התיכון, שסובכה לעתים על ידי כוחות וצרכים סותרים. לארצות הברית יש אינטרסים עסקיים ניכרים בתחום הנפט במזרח התיכון. במשך המלחמה הקרה היא גם רצתה להיות "שוויונית" באזור, תוך כדי שימור השפעתה והרחבתה ללא-לאות, בשאיפה לבלום השפעה סובייטית בעולם הערבי ולמנוע התפשטות של הגמוניה סובייטית במזרח התיכון. בה בעת, ארצות הברית שאפה לקיים "יחסים מיוחדים" עם מדינת ישראל. הכובעים הרבים שלבשה ארה"ב, אז ועתה, הקשו על מיפוי תוכנית פעולה. ארצות הברית מצאה עצמה פעמים רבות, כמו בריטניה הגדולה, בשני עברי הסכסוך הערבי-ישראלי.

הסיבה המתגוננת לא לחשוף את המידע נבעה מתוך ניסיון למנוע חשיפת כשלים פנימיים. התנהלות מסוג זה אינה נדירה. ההקדמה למסמך NSA על תולדות תקרית "ליברטי" מציינת: "הידיעה כי הטרגדיה היתה תוצאה לא רק של חישוב ישראלי מוטעה, אלא גם של נוהלי קשר שגויים של ארה"ב, היתה קשה לעיכול עוד יותר."³¹ עצם נוכחותה של "ליברטי" המצוטטת מול חוף סיני במלחמת ששת הימים היתה עשויה להביא את ארצות הברית במבוכה רבה אילו התגלתה. זאת ועוד, ככל הנראה הוליקה סדרת טעויות תמימות לכניסת "ליברטי" למלחמה, בלא שקובעי המדיניות האמריקנית ברמות העליונות יתכוונו, או יהיו מודעים לכך. האוניה נמצאה באזור גם כתוצאה של ליקוי בקשר, שגרם ניתוב שגוי של פקודותיה להישאר הרחק מאזור המלחמה. אם כן, ההודעות החמקניות לעיתונות שניפק משרד ההגנה האמריקני היו ניסיון לתרץ עובדה לא רצויה, אך בלתי ניתנת לערעור. ניסיון זה נכשל, כמובן, כמרבית הניסיונות מסוגו. אותה הודעה שקרית לעיתונות זכורה לרעה עד היום.

האם היה טיוח של היבט כלשהו של האירוע? ההגדרה המילונית של "טיוח" היא "ניסיון או אסטרטגיה המכוונים להסתיר משהו כמו פשע או שערוריה."³² תת שר ההגנה סירווס ואנס, האיש מספר 2 במשרד ההגנה באותה עת, כתב למחבר ספר זה ב-24 במרס 1994: "באשר לטענה, כי היה טיוח ואני הייתי אחראי לו, זה ממש לא נכון". לעומת זאת, גולדינג אמר שהיה טיוח.³³ לאור ההצהרה הפומבית הכוזבת של ארצות הברית על אודות משימתה של "ליברטי", קשה לא להסכים עם הערכת גולדינג. ארצות הברית מעולם לא הודיעה בכנות מה היתה משימתה המדויקת של "ליברטי". היא בדתה הודעה כוזבת לעיתונות והניחה כי תשמש "סיפור הכיסוי שלנו"³⁴ לאירוע. אין ספק, מקנמרה וואנס ראו בזה מאמץ ראוי להגנת הביטחון והיחסים הדיפלומטיים, בעוד שגולדינג, עיתונאי במקצועו, ראה זאת כהפרת זכות הציבור לדעת. העדפת התיאור של גולדינג על טיוח, או מסקנת "לא היה טיוח" של ואנס תלויה לא בשאלה האם היה טיוח של ההתקפה, אלא בסיבה שבעטייה שלח NSA את "ליברטי" מלכתחילה למשימה במזרח הים התיכון.

לא נעשה מאמץ לטיח טעויות שנעשו בידי ארה"ב או ישראל. לצי, למשרד החוץ ולקונגרס היה עניין מובהק בחשיפת כל העובדות, ובמיוחד בחשיפת כשלים אמריקניים, במטרה למנוע הישנות טרגדיה שכזאת. בכל מקרה, כל ניסיון לטיח את הטעויות שנעשו לא היה מצליח לאור החקירות המרובות והמספר הרב של האנשים המעורבים.

חשוב להבין, כי ההודעה השקרית או הטיוח ביחס למשימת "ליברטי" לא נעשו על מנת להסביר את הכשל או העוולה של אדם כלשהו, או להסתיר טעויות ומישגים כלשהם ביחס להתקפה, אלא במטרה להגן על מה שנראה כאינטרס לאומי של ארצות הברית בתחום הביטחון והיחסים הדיפלומטיים. שר החוץ דין ראסק הסכים עם ואנס, בראיון שנתן לערוץ הטלוויזיה "תמז":

מראיון: הם אומרים, מר ראסק, כי היה טיוח במשך עשרים שנה מטעם ממשלים אמריקניים רצופים לבחון ולחקור את הפרשה.

ראסק: הו, איני חושב כך, אני חושב שפשוט כשהתחושה שברגע שקורה דבר כזה, עליך להמשיך לפעול למען מטרת קונסטרקטיביות, אתה לא נותן לתקרית מסג זה להרעיל את כל היחסים.³⁵

ויכוח משמעותי על טיוח קיים בעליל, אך ניכר שהוא סוער בגין הסיבה שבגללה נשלחה "ליברטי" למשימתה ולא דווקא בשל הטעויות האמריקניות, שהציבו אותה בקו הסכנה, ובשל הטעויות הישראליות שהוליכו להתקפה.

1 Robert Silverberg, *If I Forget Thee, O Jerusalem* (New York: William Morrow, 1970), 577

2 ראיון של מחבר ספר זה עם שר החוץ לשעבר דין ראסק באתונה, ג'ורג'יה. דין ראסק נפטר ב-20 בדצמבר 1994.

3 ראיונות של מחבר ספר זה עם השגריר אפרים עברון ב-7 ביוני 1988, ב-15 באוגוסט 1989 וב-16 בינואר 1990 בתל אביב.

4 ראיון של מחבר ספר זה עם השגריר ריצ'רד ב. פרקר ב-17 במרס 1997 בושינגטון הבירה, וראיונות טלפוניים והתכתבויות עמו. פרקר היה יועץ מדיני שהוצב בשגרירות ארה"ב בקהיר ביוני 1967.

5 ראיון של מחבר ספר זה עם ראש תחנת CIA בתל אביב ב-1967, שנערך בארצות הברית ב-1988. אושר בראיון עם אפרים עברון, סגן שגריר ישראל בושינגטון ב-1967, ב-7 ביוני 1988 בתל אביב. ראו גם Silverberg, *If I Forget Thee, 574-99*.

6 למערכת הלוחיינים של ארה"ב ב-1967, שנודעה בשם "קורונה", היתה יכולת דימות אבל לא יכולת האזנה, ולא יכולת בזמן אמיתי. בדומה, למטוסי U-2 שפעלו באזור היו יכולות דימות אבל לא האזנה, וגם זה לא בזמן אמיתי. מטוס SR-71, שטס בראשונה ב-1964 וצפה בפיוץ פצצת המימן הראשונה של סין הקומוניסטית ביוני 1967, טרם הופעל במזרח התיכון ב-1967, וגם לו לא היתה יכולת האזנה בזמן אמיתי של הספקטרום האלקטרומגנטי. אין כל עדויות שארה"ב הפעילה מטוסי RC-135 במזרח התיכון באותו זמן. לפי עדויות חדשות, NSA הפעילה גם מטוסי איסוף מודיעין EC-121 באזור בזמן מלחמת ששת הימים.

7 James M. Ennes Jr., *Assault on the "Liberty"* (New York: Random House, 1979), 20 n. 1

8 שם, 8.

9 U.S. Department of the Navy, *Law of Naval Warfare*, NWIP 10-2 (Washington, DC, 1955)

10 שם, ראו סע' 430, 4-6. אזורי הלוחמה הימית: א. האזור הכללי של לוחמה ימית, שבו מותר לכוחות הימיים של צד לוחם לפעול, כוללים את: הים הפתוח, הים הטריטוריאלי והמים הפנימיים של הצדדים הלוחמים. ב. האזור המידי של פעולות ימיות, שבו או בסביבתו רשאי צד לוחם לקבוע הגבלות מיוחדות (ראו למשל סע' 520a) על פעילות ספינות ומטוסים ניטרליים ורשאי לאסור לחלוטין על ספינות ומטוסים כאלה כניסה לאזור. ספינות ניטרליות, שאינן ממלאות אחר הוראות צד לוחם, חושפות עצמן לירי.

קיים ספק האם ישראל הכריזה על האזור ליד אל-עריש כ"אזור מידי של פעולות ימיות." הנשיא נאצר הצהיר: "אני חוזר לחוקים של טרום-1956 שבתוקף במפרץ עקבה" (בנאום ב-21 במאי 1967 שפורסם למחרת ב"אל אהרם"). במכתב למחבר ספר זה מ-27 בנובמבר 1994 פורשה הצהרה זאת על ידי עבדל מונעם סעיד עלי, מנהל המרכז ללימודים מדיניים ואסטרטגיים בקהיר, כ"הכרזה של מצרים על המים שליד סיני כאזור מלחמה." נראה כי תרגום של ההכרזה מערבית (מאת פרופסור לערבית באוניברסיטת מיאמי, אבלה חליל) אינו מתייחס למים שליד סיני. אף על פי כן, האזור היה אזור מלחמה, ולפיכך כל אוניה ניטרלית שנכנסה לתוכו חשפה את עצמה לסכנת ירי על פי הדוקטרינה של צי ארה"ב שרווחה אותו זמן, ובנוסף לפי החוק הבינלאומי של לוחמה ימית.

11 NWIP 10-2, סעיף 501 (ע' 3-5) מציון, כי אפילו "ספינות סוחר ניטרליות רוכשות מאפייני אויב ועלולות לקבל אותו יחס כאוניות מלחמה ומטוסים צבאיים עוינים (ראו סעף 503a) כאשר.... נוטלות חלק ישיר בפעולות איבה לצד האויב [או] ממלאות תפקיד כלשהו כיחידת עזר ימית או צבאית לכוחות המזוינים של האויב." סע' 503 (ע' 3-5) מציון כי "אוניות מלחמה ומטוסים צבאיים של האויב (לרבות יחידות עזר צבאיות וימיות) מותר לתקוף ולהשמיד מחוץ לתחום שיפוט ניטרלי."

12 אפילו לאחר תקרית "ליברטי", יכולת ההאזנה של סוג הציוד שנשאה "ליברטי" כמעט לא נודעה מחוץ לחוגי המודיעין האמריקניים. רק כאשר היו לארצות הברית שמיים מלאי לוחיינים הוחלט כי סביר להוריד את סיווג היכולות של אוניות מחקר טכני – אם כי לא לגמרי.

- 13 בנסיבות מסוימות גלי רדיו תג"ם/תא"ג מוחזרים מהיונספרה וניתן לקלטם מעבר לאופק. ראו: Joseph F. Bouchard, *Command in Crises* (New York: Columbia University Press, 1991), 141 n. 10. See also R. C. Shearer and Jay Rosenthal, "Don't Fall in the Radar Hole," *U.S. Naval Institute Proceedings*, December 1973, 55
- 14 הטווח גדל אם המשדר או המקלט מוגבהים. בתנאים רגילים, מטוסים יכולים לקלוט תשדורות תג"ם ותא"ג על פני מרחקים גדולים יותר בטיסה ברום גבוה. הרחבת טווח הקליטה היא ביחס ישר להעלאת גובה המטוס או האנטנה המשדרת. בתנאים מסוימים בימים יבשים ובהירים, מתרחשת תופעת "תיעול" שמאפשרת לגלי הרדיו בקו ישר להיקלט במרחק גדול יותר.
- 15 Bruce Edwards, "When Friends Look like Foes," *Rutland Herald, Vermont Sunday Magazine*, March 2001, 3-11
- המסגרת של NSA על ספון "ליברטי" כונתה בדרך כלל "מחלקה", דבר שעשוי לציין כי היא חלק ממבנה הפיקוד של האוניה. סביר כי למעשה היא היתה "יחידת קריפטולוגיה", ודבר זה מסביר את יכולתו של סא"ל לואיס לשגר מסרים למפקדת היחידה ב-NSA שלא באמצעות מפקד האוניה, אם כי לא ישירות לסמכות פיקודית כלשהי בצי. (הבנה זאת תהיה חשובה יותר בהמשך)
- 16 פרנסיס א. "פרנק" רייבן, לשעבר ראש מדור "סובייטי כללי", היה אחראי לניתוח ופיענוח מערכות ההצפנה שברמת הביניים וקריאת התעבורה המפוענחת של ברית המועצות ב-NSA. ביוני 1967 רייבן היה ראש קבוצה G, האחראית ליירוטי מודא"ל של למעלה ממאה מדינות. הוא מילא משרה זאת עד 1975. ראו, James Bamford, *The Puzzle Palace: Inside the National Security Agency, America's Most Secret Intelligence Organization* (Harmondsworth, England: Penguin, 1983), 125, 269, and 273. "בכנות", נזכר רייבן, באותה נקודה לא חשבנו שרצוי במיוחד להציב אוניה ישר בתוך המזרח התיכון; זה היה מצב נפיץ מדי", Bamford, p. 280. בהתאם לתוכנית המקורית של NSA, "ליברטי" תוכננה לעזוב אותו יום ולהפליג לקצה המזרחי של כרתים ו"לחנות" שם. (ע' 281)
- 17 Ennes, *Assault on the "Liberty,"* 13
- 18 מסר ממפקד שיטת שירות 8 אל "ליברטי", תז"ח 240020Z מאי 67. ראו דוח רוס.
- 19 מסר ממפקד הצי השישי אל "ליברטי", 062349Z יוני 67. ראו דוח רוס.
- 20 ראו דוח רוס, תג 24, נספח C: "המסר של מפקד הצי השישי ב-[062349Z] יוני 1967 הורה ליו.אס.אס. 'ליברטי' לעבור אל פיקוד מבצעי של מפקד הצי השישי ונתן הוראות לגבי איומי התקפה, דרישות לוגיסטיות, דוחות מגע עם אוניות/מטוסים לא-מזוהים או עוינים ונהלי פעולת חירום. ניתנו גם הוראות ספציפיות לגבי נהלי תקשורת. מסר זה ככל הנראה לא הגיע ל"ליברטי" כי היא עברה לרשת אסמרה ב-7 ביוני 1967 כמתוכנן במקור בפקודת ההעברה שלה מ-2 ביוני 1967".
- ראו גם נספח 1, המראה שהמסר שודר ב"שידור לצי" מאסמרה בערך ב-070532Z, ועקב סיבה כלשהי לא נרשם ביומני הרדיו של "ליברטי" כאילו התקבל.
- 21 מסר באי-מייל ממוריס בנט למחבר ספר זה, 14 במרס 2001.
- 22 House Committee on Armed Services, Armed Services Investigating Subcommittee, *Review of Department of Defense Worldwide Communications, Phase 1*, 92d Cong., 1st sess., May 10, 1971, 9 n. 3.
- 23 House Armed Services Committee, *Worldwide Communications*. ראו גם דוח רוס.
- 24 יש ראיות משמעותיות של תקשורת בערוץ אחורי בין מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ובין הצי השישי.
- 25 Phil G. Goulding, *Confirm or Deny: Informing the People on National Security* (New York: Harper & Row, 1970), 100.
- 26 שם, 102.
- 27 שם.
- 28 שם, 93.
- 29 שם, 102. הודעה לעיתונות של משרד ההגנה ס. 67-542.
- 30 המסמך נותר מסווג בחלקו וניתן לקבלו רק בגירסה "מחוטאת". הסוגריים מציינים את המילים שנמחקו במסמך המחוטא, שעדיין מצויין "לא לשחרור לאזרחי חוץ" ואת ההערה "אין לשכפל או להעביר הלאה מחוץ לקהילת המודיעין של ארה"ב תוכן פירסום זה ללא רשות המנהל".
- 31 National Security Agency, Central Security Service, "Attack on [deleted] the USS *Liberty* (S)-[deleted]," 1981, vii

.*Webster's New World Dictionary and New Webster's Dictionary*, s.v. "cover-up." 32

.Goulding, *Confirm or Deny*, 137 33

34 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה ב-28 במרס 1991 עם ד"ר הרולד סונדרס, שהתמנה לראש דסק המזרח התיכון במועצה לביטחון לאומי ביוני 1967. כשהוצגה לד"ר סונדרס שאלת ההודעה השקרית לעיתונות, הוא השיב: "לכל פעילות חשאית חייב להיות סיפור כיסוי. זה הסיפור שלנו."

35 דין ראסק רואיין בידי ערוץ "תמז" למשדר "התקפה על ה'ליברטי'". תסריט 55, פריטים 1256-255.